

Lakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikosuhrimaksusta annetun lain muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikosuhrimaksusta annetun lain muuttamisesta (HE 220/2024 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan mietinnön antamista varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- neuvotteleva virkamies Mervi Sarimo, oikeusministeriö
- käräjätuomari Antti Vuorenmaa, Itä-Uudenmaan käräjäoikeus
- erikoissyöttäjä Antti Sundberg, Syyttäjälaitos
- poliisitarkastaja Pekka Heikkinen, Poliisihallitus
- kehitysjohtaja Jaana Koivukangas, Rikosuhripäivystys
- asianajaja Tiina Haapa-aho, Suomen Asianajajat
- professori Kimmo Nuotio

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- sisäministeriö
- valtiovarainministeriö
- sosiaali- ja terveysministeriö
- Oikeusrekisterikeskus
- Tuomioistuinvirasto
- Ulosottolaitos
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikosuhrimaksusta annettua lakia. Rikosuhrimaksun rahamääriä korotettaisiin 50 prosenttia. Lisäksi maksun oikeasuhtaisuuden turvaamista koskeva säännös laajennettaisiin koskemaan oikeushenkilöä. Muutoksenhakua koskevaa säännöstä laajennettaisiin vastaamaan perustuslaissa asetettuja vaatimuksia.

Rikosuhrimaksujen korottamisen tavoitteena on turvata rikoksen uhreille tarpeellisten tukipalvelujen saatavuutta sekä edistää rikollisuudesta aiheutuvien haittojen ja kustannusten oikeudenmu-

Valiokunnan mietintö LaVM 3/2025 vp

kaista jakamista. Samalla vastataan rahan arvon muutosten aiheuttamiin rikosuhrimaksujen korotustarpeisiin. Ehdotus pohjautuu pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman kirjaukseen selvittää mahdollisuudet korottaa rikosuhrimaksuja. Hallitusohjelmassa on sitouduttu laatimaan uhipoliittinen toimenpideohjelma, jonka yhtenä tavoitteena on turvata uhrien tukipalveluiden rahoitus.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2026.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Esityksessä on kyse rikosuhrimaksulain (669/2015) muuttamisesta. Rikosuhrimaksu otettiin käyttöön 1.12.2016, jolloin rikosuhrimaksulaki tuli voimaan. Kyse oli kriminaalipoliittisesti merkittävästä uudistuksesta, jolla rikoksentekejiä osallistettiin tukipalvelujen rahoittamiseen (ks. HE 293/2014 vp — LaVM 32/2014 vp).

Voimassa olevassa rikosuhrimaksulaissa ei säädetä mekanismista rikosuhrimaksujen rahamäärien tarkistamiseksi. Maksujen korottaminen voidaan siten toteuttaa vain muuttamalla lain 3 §:n säännöstä rikosuhrimaksun määrästä.

Nyt käsiteltävässä esityksessä on kyse erityisesti rikosuhrimaksun rahamäärien korottamisesta (3 §). Esityksen mukaan niitä korotetaan 50 prosenttia. Vankeusuhkaiseen rikokseen syyllistyneelle henkilölle määrättävä 40 euron rikosuhrimaksu nousee esityksen mukaan 60 euroon ja 80 euron maksu 120 euroon. Yhteisösakkoon tuomittavan oikeushenkilön rikosuhrimaksu nousee 800 eurosta 1 200 euroon.

Maksun oikeasuhtaisuuden turvaamista koskeva säännös laajennetaan koskemaan luonnollisen henkilön lisäksi myös oikeushenkilöä (4 §). Rikosuhrimaksua ei saa säännöksen mukaan määrätä, jos se olisi rahamäärältään suurempi kuin oikeushenkilölle tuomittava yhteisösakko.

Lisäksi muutoksenhakua koskevaa säännöstä laajennetaan vastaamaan perustuslaissa asetettuja vaatimuksia (5 §). Ehdotetun säännöksen mukaan rikosuhrimaksulain mukaisesta maksuvelvollisuudesta voidaan hakea muutosta myös erikseen eikä vain pääasian yhteydessä.

Esityksen perusteluista (HE, s. 9—10) ilmi käyvin tavoin rikosuhrimaksujen korottamisen tavoitteena on turvata rikoksen uhreille tarpeellisten tukipalvelujen saatavuutta sekä edistää rikollisuudesta aiheutuvien haittojen ja kustannusten oikeudenmukaista jakamista. Rikoksentekeijän vastuuta tukipalveluiden rahoituksesta lisätään. Samalla vastataan rahan arvon muutosten aiheuttamiin rikosuhrimaksujen korotustarpeisiin. Esitys myös tukee varautumista lähivuosina täytäntönpantaviin uusiin EU:n velvoitteisiin, jotka vaikuttavat tukipalveluilta vaadittavaan vähimmäistasoon ja palveluiden rahoitustarpeisiin.

Lakivaliokunta pitää edellä todettuja esityksen tavoitteita perusteltuina ja asianmukaisina. Esityksessä ehdotetut korotukset ovat tuntuvia. Hallituksen esityksessä olevan kansainvälisen ver-

Valiokunnan mietintö LaVM 3/2025 vp

tailun perusteella (HE, s. 15—16) sekä muun valiokunnan saaman selvityksen valossa rikosuhrimaksujen tasot ovat ehdotettujen korotusten jälkeenkin kuitenkin valiokunnan näkemyksen mukaan kohtuulliset. Hallituksen esityksen ja saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta pitää esitystä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena. Valiokunta puoltaa esitykseen sisältyvän lakiehdotuksen hyväksymistä seuraavin huomioin.

Rikosuhripalveluiden turvaaminen

Rikosuhrimaksulain 1 §:ssä määritetään lain tarkoitus ja rajataan maksutuottojen käyttötarkoitus: lain tarkoituksena on vahvistaa uhrien tukipalveluihin kohdennettavaa valtionrahoitusta rikosuhrimaksujen tuottoa vastaavalla määrällä. Lain 1 §:ään ei esityksessä ehdoteta muutosta.

Rikosuhrimaksujen kanavointi rikoksen uhrien tukipalveluiden rahoittamiseen on toteutettu valtion talousarviossa oikeusministeriön pääluokan momentilta 25.01.50 (Avustukset), jonka määrärahasta avustukset rikosten uhrien tukipalveluja tuottaville yhteisöille myönnetään. Rikosuhripäivystys (RIKU) on keskeinen momentilta 25.01.50 pysyvästi rahoitettava rikoksen uhrien tukipalvelu (HE, s. 5). Toinen momentilta 25.01.50 pysyväluonteisesti rahoitettava tukipalvelu on Nollalinja, Istanbulin sopimuksen mukainen 24/7-tukipuhelin lähisuhdeväkivallan ja naisiin kohdistuvan väkivallan uhreille (HE, s. 6).

Esityksessä arvioidaan, että rikosuhrimaksujen korotuksessa olisi kyse arviolta noin 1,9 miljoonan euron lisäyksestä nykyiseen noin neljän miljoonan euron vuotuisen tuottoon (HE, s. 11). Tuottoa vastaava lisämääräraha kohdennettaisiin valtion talousarvion momentille 25.01.50 otettavaan määrärahaan valtionavustuksiin rikoksen uhrien tukipalveluihin.

Lakivaliokunta pitää rikoksen uhreille tarkoitettujen palveluiden turvaamista erittäin tärkeänä. Lakivaliokunta muistuttaa, että valiokunta on hiljattain kiinnittänyt huomiota muun muassa rikoksen uhrien palveluiden vahvistamiseen käsitellessään hallituksen esitystä laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta, jonka myötä perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelusta pääsääntöisesti luovutaan (LaVM 10/2024 vp — HE 130/2024 vp). Lakivaliokunnan ehdotuksesta eduskunta hyväksyi kaksi lausumaa, joissa muun muassa edellytetään, että hallitus vahvistaa ja kehittää vanhempien, perheiden sekä lähisuhdeväkivallasta epäiltyjen ja uhrien tukea ja palveluja sekä palveluihin ohjausta samoin kuin huolehtii tuen ja palvelujen riittävästä rahoituksesta lähisuhdeväkivallan ehkäisemiseksi ja ratkaisemiseksi. Edelleen lausumissa edellytettiin, että hallitus seuraa lähisuhdeväkivallan sovittelun kiellon soveltamista, toimivuutta ja vaikutuksia sekä antaa asiasta lakivaliokunnalle selvityksen vuoden 2028 loppuun mennessä. Seurata tulee muun muassa lähisuhdeväkivallan sovittelun kiellon vaikutuksia uhrien asemaan ja uhrien kokemuksia lainmuutoksesta sekä lähisuhdeväkivaltarikosten epäillyille ja uhreille tarjolla olevien palvelujen riittävyttä ja yhdenvertaista saatavuutta, resursointia samoin kuin palveluihin ohjaamisen toteutumista käytännössä (ks. EV 153/2024 vp).

Nyt käsiteltävästä hallituksen esityksestä ilmi käyvin tavoin rikosuhrimaksujen korotukset koskevat lakimuutoksen voimaantulon jälkeen tehdyistä rikoksista määrättyjä rikosuhrimaksuja, joten lisätuotot alkavat kertyä vähitellen. Rikosuhrimaksun käyttöönotosta saadun kokemuksen perusteella voidaan esityksen mukaan arvioida, että tuottoarvio toteutuisi 3—4 vuodessa, joskin tuottoarvioon liittyy epävarmuustekijöitä (HE, s. 11—12). Hallituksen esityksen mukaan asiakas-

Valiokunnan mietintö LaVM 3/2025 vp

määrien ja kustannusten kasvun johdosta uhrien tukipalveluiden rahoituksen ja saatavuuden turvaamiseksi olisi kuitenkin perusteltua lisätä valtionavustuksiin kohdennettavaa määrärahaa jo vuodesta 2026 lukien. Vuonna 2026 momentin 25.01.50 määrärahaa tulisi esityksen mukaan lisätä 900 000 eurolla, joka on vajaa puolet arvioidusta tuottoarviosta, ja vuodesta 2027 lukien täydellä tuottoarviolla.

Edellä selostetun sekä saamansa selvityksen valossa lakivaliokunta korostaa riittävien rikosuhripalveluiden turvaamisen tärkeyttä. Rikosuhrimaksujen tuottoa ja rikosuhrimaksulain soveltamista on syytä seurata. Niin ikään on kuitenkin tärkeää, että rikosuhripalveluiden rahoitustaso ei perustu pelkästään rikosuhrimaksujen tuottoihin ja että palveluista huolehditaan pitkäjänteisesti. Näin ollen on asianmukaista, että resursointia vahvistetaan esityksen mukaisesti jo etupainotteisesti. On perusteltua, että myös jatkossa rikosuhrimaksun tason tarkistamistarpeita arvioidaan muun muassa rahan arvon muutosten sekä muiden seikkojen valossa.

Muita huomioita

Nyt käsiteltävässä hallituksen esityksessä on kyse lähtökohtaisesti vain rikosuhrimaksujen tason tarkistamisesta. Järjestelmän perusrakenteisiin ei esityksessä ehdoteta muutoksia. Rikosuhrimaksu määrätään vankeusuhkaisesta rikoksesta ja se on porrastettu rikoksen vakavuuden mukaan (2 ja 3 §). Maksuvelvollisuutta ei ole, jos tekijä oli rikoksentekohetkellä alle 18-vuotias (2 §).

Rikosuhrimaksulakia säädettäessä tavoitteena oli luoda järjestelmä, joka on riittävän yksinkertainen, oikeudenmukainen ja tasapuolinen sekä samalla kannattava. Tämän todettiin tarkoittavan sitä, että maksu tuomitaan myös rikoksista, joissa ei ole uhria, ja toiseksi, että lukumääräisesti suurimman osan maksuista arvioitiin tuolloin liittyvän tieliikenne rikoksiin. Lakia säädettäessä lakivaliokunta kannatti ehdotettua mallia rikosuhrimaksuksi ja järjestelmän pitämistä riittävän yksinkertaisena (ks. LaVM 32/2014 vp, s. 3). Nyt käsillä olevan hallituksen esityksen käsittelyn yhteydessä oikeusministeriöltä saadun selvityksen mukaan esimerkiksi liikenne rikosten osuus vuonna 2023 määrättyjen rikosuhrimaksujen kertymästä on ollut noin 70 prosenttia, joskaan tarkkaa tietoa ei ole saatavilla. Näin ollen lakia säädettäessä tehdyt arviot esimerkiksi liikenne rikosten osuudesta vaikuttavat oikeasuuntaisilta.

Lakivaliokunta pitää edelleen perusteltuna, että rikosuhrimaksua koskeva järjestelmä on aiemmin todetuin tavoin muun muassa riittävän yksinkertainen ja kannattava. Valiokunta pitää kuitenkin tärkeänä, että rikosuhrimaksulain soveltamista seurataan edellä todetuin tavoin nyt tehtävien korotusten myötä. Jatkossa on perusteltua myös sopivassa yhteydessä arvioida, onko järjestelmän perusratkaisuissa tai rikosuhrimaksun määräämisperusteissa tarkistamistarpeita muun muassa siitä näkökulmasta, että järjestelmä on oikeudenmukainen.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Lakivaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muuttamattomana hallituksen esitykseen HE 220/2024 vp sisältyvän lakiehdotuksen.

Valiokunnan mietintö LaVM 3/2025 vp

Helsingissä 12.3.2025

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Juho Eerola ps
jäsen Pekka Aittakumpu ps
jäsen Alviina Alametsä vihr
jäsen Elisa Gebhard sd
jäsen Pia Hiltunen sd
jäsen Aleks Jäntti kok
jäsen Rami Lehtinen ps
jäsen Timo Mehtälä kesk
jäsen Eemeli Peltonen sd
jäsen Mika Riipi kesk
jäsen Joakim Vigelius ps
jäsen Juha Viitala sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Mikko Monto